

Yttrande till Svea hovrätt, Mark- och miljööverdomstolen i mål nr P 3716-25

Sällskapslivets samfällighetsförening m.fl. ./.. Stockholms kommun angående detaljplan för Stora Sköndal etapp 2a i Stockholms kommun

Efter medgivet anstånd och med stöd av kommunstyrelsens beslut får Stockholms kommun, nedan kommunen, anföra följande.

Inställning

Yrkande

Kommunen bestrider överklagandena och yrkar att Mark- och miljööverdomstolen ska avslå överklagandena och fastställa kommunfullmäktiges beslut att anta detaljplanen.

Inledande anmärkningar

Kommunen konstaterar att klagandena i huvudsak har gjort samma invändningar under planarbetet. Kommunen har beaktat och prövat dessa invändningar under arbetet med detaljplanen. Kommunen hänvisar därför till och åberopar planhandlingarna samt övriga handlingar och utredningar i planärendet.

Länsstyrelsen har den 9 oktober 2024 beslutat att inte pröva kommunens beslut att anta detaljplanen enligt 11 kap. 10 § plan- och bygglagen (2010:900), PBL. Beslutet innebär att länsstyrelsen bl.a. bedömt att beslutet innebär att riksintressena tillgodoses, att miljö kvalitetsnormerna följs och att bebyggelsen inte blir olämplig med hänsyn till människors hälsa eller säkerhet eller till risken för olyckor, översvämning eller erosion.

Härutöver får kommunen framhålla och anföra följande.

Rättsliga utgångspunkter

Detaljplanen är upprättad enligt PBL. Planarbetet påbörjades genom stadsbyggnadsnämndens beslut den 14 november 2019 att godkänna start-PM. Detaljplanen har upprättats med utökat förfarande.

Den myndighet som prövar ett överklagande av ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan ska endast pröva om det överklagade beslutet strider mot någon rättsregel på det sätt som klaganden har angett eller som framgår av omständigheterna, enligt

13 kap. 17 § PBL.

Domstolens överprövning innebär i första hand en kontroll av att kommunens beslut ryms inom det handlingsutrymme som kommunen har enligt bestämmelserna i PBL och de krav som ställs på beslutsunderlag och beredningsförfarande. Om kommunens beslut ryms inom detta handlingsutrymme kommer de avvägningar som en kommun har gjort mellan olika samhällsintressen inte att bli föremål för överprövning.¹

Detaljplanens syfte och förhållande till översiktsplanen

Detaljplanen syftar till att möjliggöra för nya bostäder, en ny skola med idrottshall, nya och befintliga förskolor, ett s.k. M-hus för möten, miljö och mobilitet, lokaler för service och handel samt en tillfällig sopsugsanläggning. Detaljplanen syftar också till att omvandla privat kvartersmark till allmän platsmark med nya gator, torg och parker med kommunen som huvudman. Detaljplanen ska även stärka de fysiska kopplingarna i området och förbättra standarden på en del av Sköndalsvägen. Detaljplanen syftar vidare till att säkerställa bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla miljöer samtidigt som dessa ska kunna utvecklas för att tillföra värden i den nya stadsdelen.

Planförslaget möjliggör ca 1750 nya bostäder (varav ca 310 är rum i kollektivboende). Planen omfattar också befintlig miljö med högt kulturmiljövärde och syftar till att säkerställa bevarandet av denna. Området ska präglas av grönska genom att befintlig natur bevaras samtidigt som både allmänna platser och kvartersmark utformas för att tillhandahålla ekosystemtjänster.

I översiktsplanen är Stora Sköndal markerat som ett område med mycket stora stadsutvecklingsmöjligheter. En stor satsning ska enligt översiktsplanens intentioner göras för att utveckla området till en tät stadsbebyggelse med bostäder, service, arbetsplatser, utbildning och verksamhet.

Intresseavvägning

Det är en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten. Det kommunala planmonopolet är således utgångspunkten vid all detaljpaneläggning. I planläggningsarbetet ska kommunen dock ta hänsyn till både allmänna och enskilda intressen, se 2 kap. 1 § PBL. En avvägning ska därmed göras mellan olika intressen som gör sig gällande i ett detaljplaneärende.

¹ Se t.ex. prop. 2009/10:215 s. 88 samt MÖD 2014:12 och MÖD 2017:15.

En kommun har vida ramar att avgöra hur bebyggelsemiljön ska utformas. Vid en överprövning av ett beslut att anta en detaljplan får beslutet endast upphävas om kommunen i sin bedömning har gjort en felaktig avvägning mellan motstående enskilda intressen eller motstående enskilda och allmänna intressen. I PBL saknas närmare bestämmelser om hur denna avvägning ska göras, men av praxis framgår att proportionalitetsprincipen har stor betydelse vid avvägningen mellan enskilda och allmänna intressen, så även inom plan- och byggområdet, se bl.a. NJA 2016 s. 868. Vad gäller bedömningen av betydande olägenhet och den intresseavvägning som ska göras framgår av praxis att det krävs kvalificerade olägenheter till följd av missförhållanden mellan motstående enskilda och allmänna intressen för att en antagen detaljplan ska upphävas.

Kommunen anser att den avvägning som har gjorts – mellan de enskilda intressen som anförts mot detaljplanen och det allmänna intresset av bostadsförsörjning och utveckling av Stora Sköndal – är rimlig och förenlig med PBL, samt ligger inom kommunens handlingsutrymme enligt PBL.

Frågan om rättegångsfel i mark- och miljödomstolen

De klagande har anfört att mark- och miljödomstolen har begått ett rättegångsfel i det att domstolen har avslagit deras yrkanden om syn utan att bereda dem tillfälle att slutföra sin talan.

Av 5 kap. 28 § rättegångsbalken (1942:740) framgår att om det vid tingsrätten har förekommit rättegångsfel, får hovrätten undanröja tingsrättens dom endast om felet kan antas ha inverkat på målets utgång och inte utan väsentlig olägenhet kan avhjälpas i hovrätten. Vidare anges i bestämmelsen att parterna ska få tillfälle att yttra sig i frågan om undanröjande, om det inte är uppenbart obehövligt.

Av förarbetena framgår att parternas uppfattning när det gäller frågan om undanröjande är värdefull när det gäller att ta ställning till om ett rättegångsfel kan avhjälpas i hovrätten utan någon väsentlig olägenhet, se NJA II 1989 s. 189. Paragrafens fakultativa konstruktion medför att hovrätten har ett visst handlingsutrymme när det gäller frågan om huruvida undanröjande och återförvisning ska ske.

I MÖD 2022:22 utgjordes frågan i sak av prövning av ett bygglov för ett fritidshus. Frågan om rättegångsfel uppkom eftersom mark- och miljödomstolen i sin dom avslagit klagandenas yrkande om syn utan att dessförinnan ha berett dessa tillfälle att inkomma med

kompletterande utredning. Mark- och miljööverdomstolen undanröjde mark- och miljödomstolens dom och återförvisade målet för fortsatt handläggning. Domstolen framhöll därvid att de förhållanden som synen avsåg att styrka hade betydelse för bedömningen av sakfrågan. Enligt domstolen framgick det inte på något annat klagande sätt av aktmaterialet hur förhållandena på platsen tedde sig. Mot den bakgrunden och med hänsyn till den utredningsskyldighet som åvilar en domstol utgjorde mark- och miljödomstolens hantering ett rättegångsfel. Felet kunde enligt Mark- och miljööverdomstolen antas ha inverkat på målets utgång och kunde inte utan väsentlig olägenhet avhjälpas i Mark- och miljööverdomstolen.

Till skillnad från vad som var fallet i MÖD 2022:22, där det inte av aktmaterialet framgick hur förhållandena på platsen tedde sig, finns i aktuellt ärende ett mycket omfattande material som visar förhållandena på platsen. Med beaktande av detta har mark- och miljödomstolens handläggning inte utgjort något rättegångsfel. För det fall Mark- och miljööverdomstolen skulle finna att ett rättegångsfel föreligger kan detta inte antas ha inverkat på målets utgång och kan utan väsentlig olägenhet avhjälpas i Mark- och miljööverdomstolen.² Noteras kan att även de klagande har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska pröva målet i sak.

Frågan om artskydd

De klagande har i överklagandena framfört invändningar kring artskyddsfrågor. Kommunen har låtit Ekologigruppen ta fram en kompletterande PM Natur och Ekologi, se bilaga 1, i vilken de klagandes invändningar bemöts utförligt. Utöver vad som anges i denna PM vill kommunen kort framföra följande.

De klagande har anfört att de föreslagna skyddsåtgärderna utgår från det antal bostäder som detaljplanen initialt omfattade, och inte det antal bostäder som den antagna detaljplanen omfattar. Till bemötande härav vill kommunen nämna följande. I samband med att startpromemoria tas fram uppskattar stadsbyggnadskontoret antalet bostäder i en kommande exploatering utifrån en genomsnittlig bruttototalarea om 100 kvm per lägenhet. Det faktiska utfallet efter projektering innebär alltid att den

² Jfr Mark- och miljööverdomstolens dom den 19 oktober 2018 i mål nr P 8841-18 där den klagande i Mark- och miljööverdomstolen gett in den komplettering som mark- och miljödomstolen inte beaktat. Genom att Mark- och miljööverdomstolen beaktade kompletteringen i sin prövning av målet ansåg domstolen att felet kunde avhjälpas. Jfr även Mark- och miljööverdomstolens dom den 7 september 2016 i mål nr P 2012-16, samt Högsta domstolens beslut den 24 februari 2016 i mål nr Ö 3300-15.

genomsnittliga arean per lägenhet sjunker betydligt. Således är det inte någon större skillnad i exploateringsgrad mellan det initiala förslaget och det antagna förslaget. Däremot innehåller den antagna detaljplanen fler lägenheter som är mindre till storleken, vilket resulterar i ett betydligt större antal lägenheter. Samtliga konsekvensbeskrivningar och föreslagna åtgärder avser det slutliga planförslaget.

Under arbetet med detaljplanen har bl.a. en artskyddsutredning och en ekologiutredning tagits fram. Kommunen har på ett adekvat och tillräckligt sätt utrett påverkan på naturvärden under planprocessen. Utredningarna har utgjort tillräckligt underlag för kommunens ställningstagande att detaljplanen inte kommer i konflikt med artskyddsförordningen.

Utöver vad som ovan anförts hänvisar kommunen, som ovan nämnts, till den bifogade PM:n Natur och Ekologi.

Dagvatten och skyfall

De klagande har vidare bl.a. framfört att konsekvenserna av skyfall och översvämningar inte är tillräckligt utredda.

Kommunen anser att frågan om hanteringen av dagvatten och skyfall har utretts och tagits om hand på ett tillräckligt sätt i detaljplanen. Som ovan anförts har länsstyrelsen beslutat att inte överpröva kommunen beslut att anta detaljplanen enligt 11 kap. 10 § PBL. Detta innebär bl.a. att länsstyrelsen bedömt att beslutet inte kan antas innebära att bebyggelsen blir olämplig med hänsyn till risken för översvämning. Kommunen anser att det som framförts av de klagande inte ger anledning till en annan bedömning än den som länsstyrelsen gjort.

Till ytterligare förtydligande av kommunens ställningstaganden kring frågor om hantering av dagvatten och skyfall bifogas PM Dagvatten och skyfall, se bilaga 2, i vilken de klagandes invändningar bemöts närmre.

Frågan om betydande olägenhet

I överklagandena anförts att planförslaget kommer att medföra olägenheter för de klagande i form av bl.a. skuggning och insyn.

Allmänt om betydande olägenhet

Vid bedömningen av vad som i det enskilda fallet är att betrakta som betydande olägenhet måste hänsyn tas till områdets karaktär och förhållandena på orten, se prop. 1985/86:1 s. 483 f. samt prop. 2009/10:170 s. 168 och s. 417. Huruvida en föreslagen åtgärd är i

överensstämmelse med områdets karaktär, och inte något oväntat inslag i bebyggelsemiljön, får därför betydelse för vad som i det enskilda fallet är att anse som en betydande olägenhet, jfr bl.a. RÅ 1990 ref. 52 och Mark- och miljööverdomstolens dom den 26 april 2016 i mål nr P 7798-15.

Av praxis framgår att domstolarna är tämligen restriktiva med vad som utgör betydande olägenheter. Det ska vara fråga om väsentliga olägenheter för att dessa ska anses vara betydande i den mening som avses i PBL. Enligt praxis är förtätning i centrala delar av tätorter, som innebär bl.a. skymd sikt, skuggning och insyn, något som närboende ofta har att förvänta sig.

Detaljplanens förhållande till översiktsplanen och Program för Stora Sköndal

Vid bedömningen av vad som utgör en betydande olägenhet på det sätt som avses i 2 kap. 9 § PBL ska alltså områdets karaktär och förhållandena på orten beaktas. Härvid får översiktsplanens skrivningar betydelse.

I översiktsplanens stadsutvecklingskarta kategoriseras kommunens mark efter möjligheten till utveckling på platsen, se nedan:

Stadsutvecklingsområde – omvandling (mycket stora stadsutvecklingsmöjligheter)

 Område som föreslås omvandlas till blandad stadsbebyggelse med bostäder, verksamheter, service, gator, parker, kultur och idrottsytor. Att utveckla de gröna kvaliteterna och säkerställa funktioner som skolor och förskolor, är en viktig del i stadsutvecklingen. Omvandlingen kan innebära helt eller delvis ändrad markanvändning.

Stadsutvecklingsområde – komplettering (stora stadsutvecklingsmöjligheter)

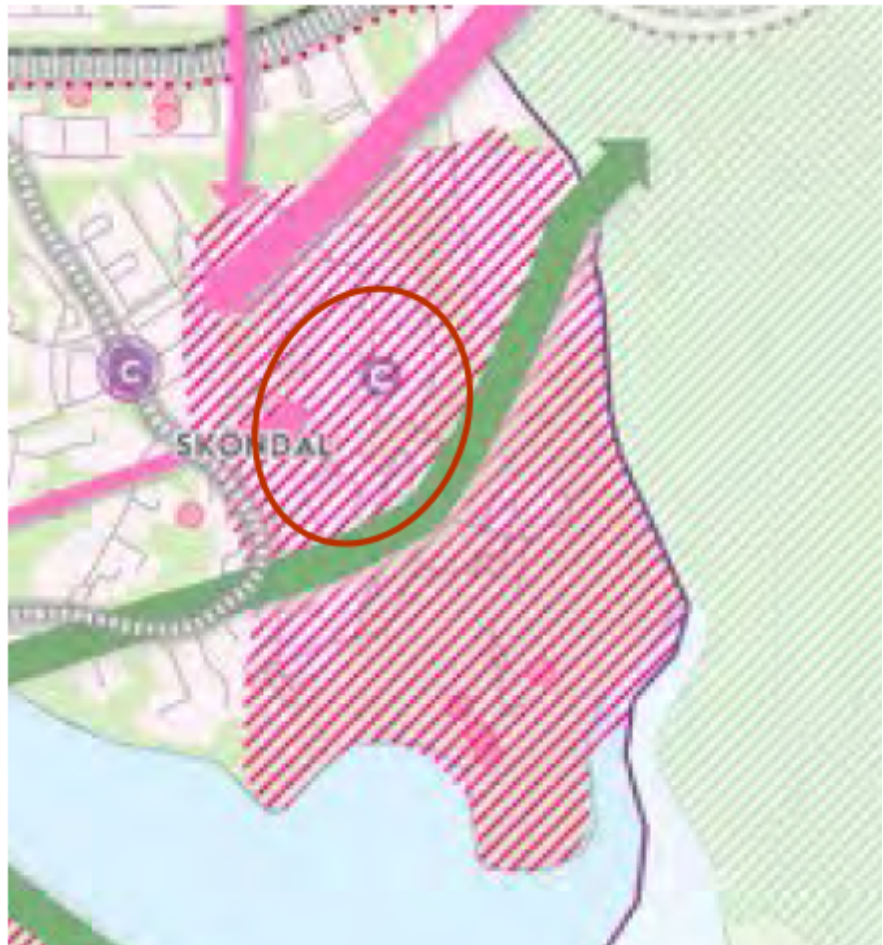
 Område med blandad stadsbebyggelse där omfattande komplettering föreslås. Området kan kompletteras med bostäder, service, verksamheter, gator, parker, kultur och idrottsytor. Att förstärka de gröna kvaliteterna och säkerställa funktioner som skolor och förskolor, är en viktig del i stadsutvecklingen. Komplettering ska göras med utgångspunkt i kunskap om nuvarande karaktär, kvaliteter och behov. Inom området kan finnas delar där större strukturförändringar föreslås.

Område där komplettering kan prövas (vissa stadsutvecklingsmöjligheter)

 Område där komplettering kan prövas inom ramen för befintlig markanvändning och med utgångspunkt i kunskap om nuvarande karaktär, kvaliteter och behov.

Stora Sköndal är, som ovan nämnt, i översiktsplanen markerat som ett stadsutvecklingsområde där omvandling föreslås ske – det vill säga den högsta ”nivån” på utveckling av ett område. Det anges att området har mycket stora stadsutvecklingsmöjligheter, samt att

området ska utvecklas till en tät stadsbebyggelse.³ Enligt översiktsplanen kan en omvandling av ett stadsutvecklingsområde innebära helt eller delvis ändrad markanvändning.⁴ De boende inom eller intill ett omvandlingsområde har således att förvänta sig omfattande förändringar.

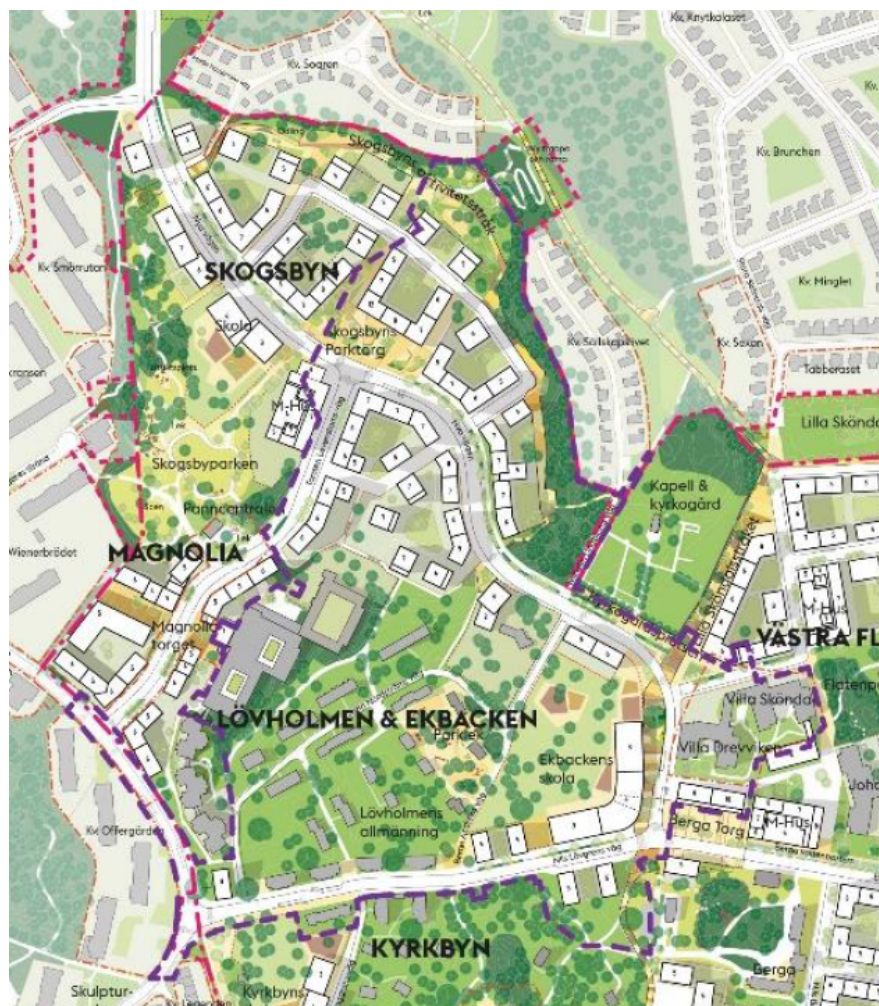

Utsnitt ur karta på s. 159 i översiktsplanen, med planområdet markerat.

Planområdet ingår även i området för Program för Stora Sköndal, godkänt av Stadsbyggnadsnämnden den 23 maj 2019. Dessförinnan fattades i december 2015 beslut om startpromemoria för att utreda mellan 4000 och 6000 nya bostäder i Stora Sköndal.

³ Se Översiktsplan för Stockholm, antagen av kommunfullmäktige i februari 2018, s. 159.

⁴ Se översiktsplanen s. 113.

Illustrationsplan ur program för Stora Sköndal, aktuell etapp markerad med lila streckad linje.

Programmet visar en strukturplan för hur området kan byggas ut. Avsikten i programmet är att området ska byggas ut med ca 4500 bostäder. I programmet anges bl.a. att ny bebyggelse ska utföras som en tät och permeabel struktur. Planförslaget utgår från den täta och gröna bebyggelsestruktur som prövats i program för Stora Sköndal. På s. 24–26 i planbeskrivningen beskrivs närmre hur programmets stadsbyggnadsprinciper har inarbetats i den föreslagna strukturen.

Illustrationsplan som visar detaljplanen. Befintlig bebyggelse är markerad med grått och föreslagen bebyggelse är markerad med vitt.

Utsnitt ur illustrationsplan ur programmet samt detaljplanen, utvisandes den del som gränsar till de klagandes fastigheter.

Som synes på illustrationsplanen ur programmet respektive från detaljplanen är den exploatering som detaljplanen möjliggör i linje med programmets förslag. Tätare bebyggelse föreslås i Skogsbyns

centrala delar och mot omgivningen öppnas bebyggelsen upp och sänks i delar. Mellan ny och befintlig bebyggelse bevaras en krans av natur som utvecklas som park.

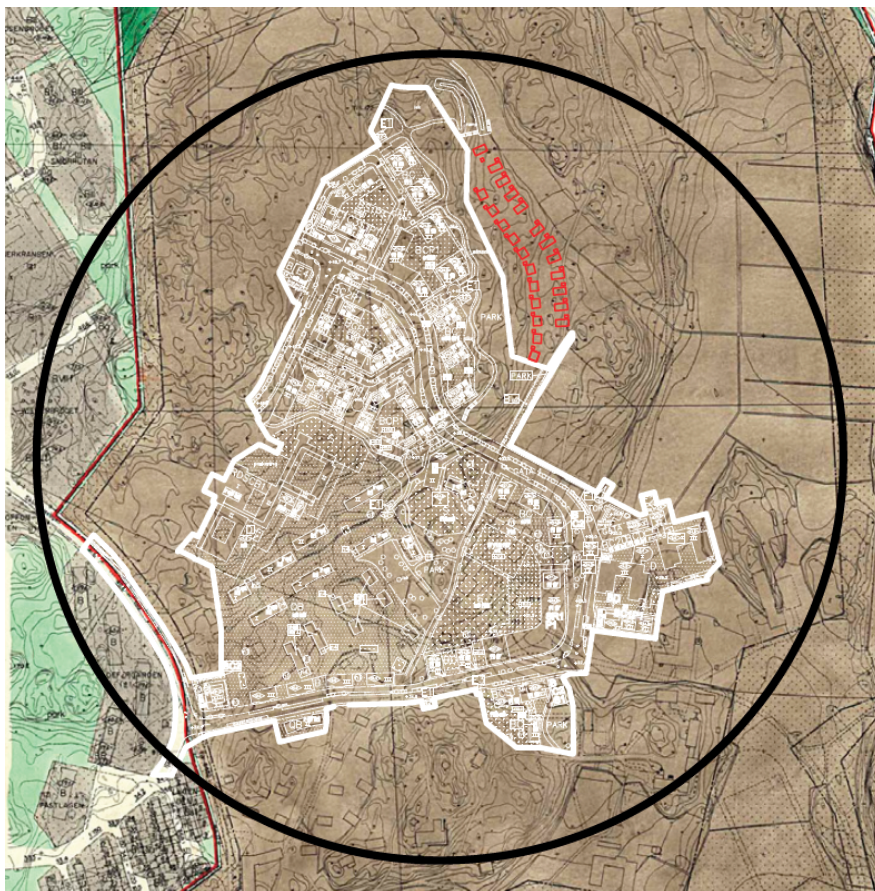
Sammantaget innebär det ovan anförda att den exploatering som detaljplanen möjliggör inte går utöver vad de boende haft anledning att förvänta sig. Den förtätning som föreslås i detaljplanen överensstämmer med de principer om förtätning som anges i översiktsplanen och i Program för Stora Sköndal. De närboende har därför haft anledning att räkna med en omgivningspåverkan som följer av förtätning i närområdet.

Byggrätt enligt gällande detaljplan

Mark- och miljööverdomstolen vid flera tillfällen uttalat att bedömningen av bl.a. omgivningspåverkan ska utgå från den markanvändning som gällande detaljplan medger. Om den gällande planen exempelvis tillåter en användning som medför viss omgivningspåverkan har de närboende att förvänta sig denna påverkan, oavsett vad marken för tillfället faktiskt används för. Den påverkan som omgivningen således har att räkna med utifrån gällande planläge utgör då utgångspunkt för bedömningen.⁵

För området gäller en detaljplan som fick laga kraft 1964. Detaljplanen anger D, d.v.s. specialområde diakoni och medger uppförande av bebyggelse till en höjd om 11 m över mark.

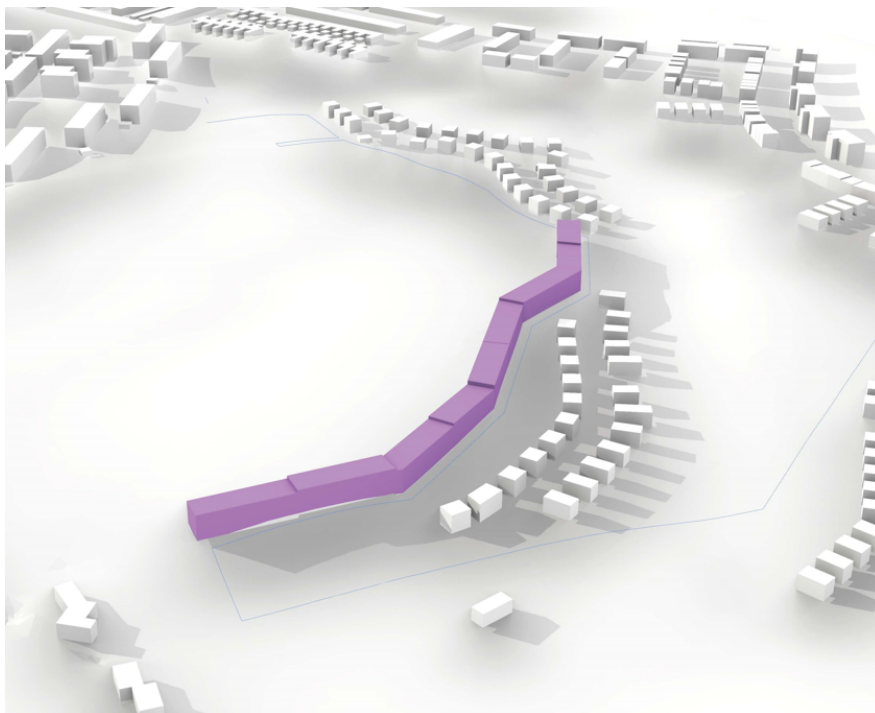
⁵ Se t.ex. Mark- och miljööverdomstolens dom den 9 maj 2022 i mål nr P 266-21, dom den 22 oktober 2021 i mål nr P 9665-20; samt MÖD 2021:35.

Utsnitt ur gällande plan med aktuellt planområde och befintliga radhus längs Maj Brings väg inritade.

Det aktuella planförslaget ersätter, som synes, en generellt mindre reglerad plan där bebyggelse får placeras förhållandevis fritt inom området. Utrymmet för att begränsa en byggrätt enligt detaljplan med hänvisning till omgivningskravet är litet, jfr RÅ 1991 ref. 46.

Nedan illustreras en möjlig utbyggnad i enlighet med gällande plan. Noteras kan att en ny byggnad med stöd av befintlig plan teoretiskt sett hade kunnat placeras ännu närmre befintliga radhus än på nedan illustration. Detta eftersom gällande plan inte innehåller några bestämmelser om avstånd mellan byggnader eller någon punktprickad mark i den delen.

Möjlig utbyggnad med beaktande av den byggrätt som gällande plan medger illustrerad med lila volym. Radhusen längs Maj Brings väg till höger om denna.

Även med beaktande av gällande plan har de boende således haft anledning att räkna med möjligheten att en tämligen omfattande utbyggnad av området skulle kunna komma att ske, om än begränsad i höjd. I och med den nya planen blir byggrätten istället mer precist reglerad vilket säkerställer ett större respektavstånd mellan befintlig och ny bebyggelse. Därtill utförs bebyggelsen med en öppen karaktär, där den sparade naturmarken planläggs som parkmark som inte får bebyggas.

Om planförslagets förhållande till omgivande bebyggelse
Detaljplanen för etapp 2a har utformats med utgångspunkt i platsens förutsättningar, de övergripande avvägningar som gjorts inom program för Stora Sköndal samt det politiska beslut som finns om att inrymma 4500 bostäder inom programområdet.

Planförslagets arkitektoniska idé innebär att den nya bebyggelsen ska vara tät och permeabel och att mötet mellan ny och befintlig bebyggelse ska utformas med stor omsorg. Genom att bebyggelsen utformas som punkthus ges goda möjligheter för solljus och utblickar mellan husen. För att ytterligare anpassa den nya bebyggelsen till omgivningen har skalan trappats ner i kvarter B och C, som ligger närmast befintlig bebyggelse.

Namnen på de kvarter som föreslås i detaljplanen.

Påverkan på intilliggande bebyggelse studerades under arbetet med detaljplanen. Med utgångspunkt i de synpunkter som framfördes i samrådet bearbetades detaljplaneförslaget bl.a. på så sätt att antalet våningar och delar av bebyggelsen sänktes, samt att takvåningar drogs in. Vidare flyttades vissa byggnader längre västerut för att skapa ett större avstånd till bostadshusen längs Maj Brings väg.

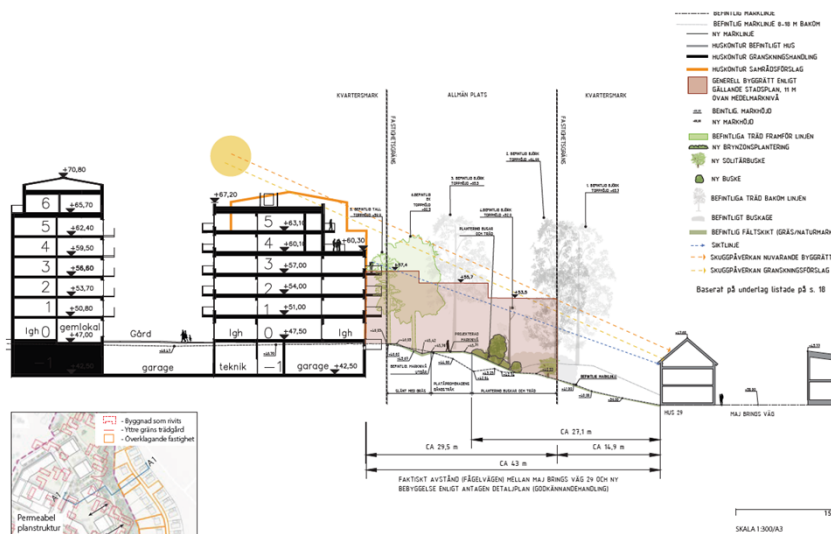
Mellan den nya bebyggelsen och befintlig bebyggelse planläggs för parkmark. Tanken är att detta s.k. stadsbryn av sparad och nyplanterad natur ska forma en grön visuell buffert mellan ny och befintlig bebyggelse.

Den solstudie som togs fram under planprocessen har utförts i enlighet med vad som är brukligt, och har utgjort ett tillräckligt underlag för att bedöma den påverkan som en exploatering i enlighet med detaljplanen kan komma att medföra.⁶

Av framtagen solstudie framgår att den nya bebyggelsen vid kvarter B, C och D kommer att skugga villatomterna på den västra sidan av Maj Brings väg under sen eftermiddag och kväll, främst under vår och höst. Eftersom den nya bebyggelsen utförs i form av punkthus finns möjlighet för solen att lysa in mellan husen. Detta gör att

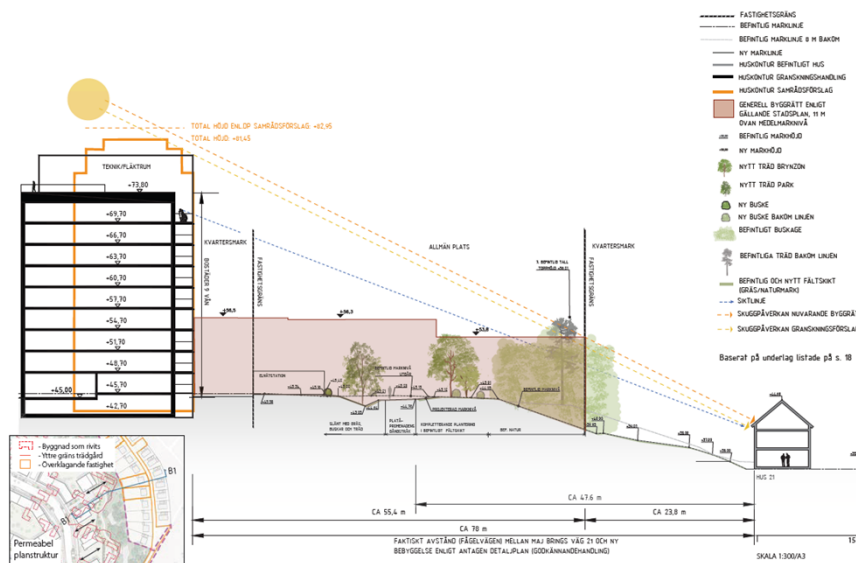
⁶ Se planbeskrivningen s. 123 f. för illustrationer utvisandes skuggpåverkan.

Avstånden mellan ny och befintlig bebyggelse framgår av sektionerna nedan. Som synes uppgår avstånden till mellan 43 och drygt 77 meter. Detta avstånd får anses vara förhållandevis väl tilltaget. Den nya bebyggelsen har anpassats till befintlig även på så sätt att höjderna för den nya byggrätten är som lägst där avstånden till befintlig bebyggelse är som kortast.

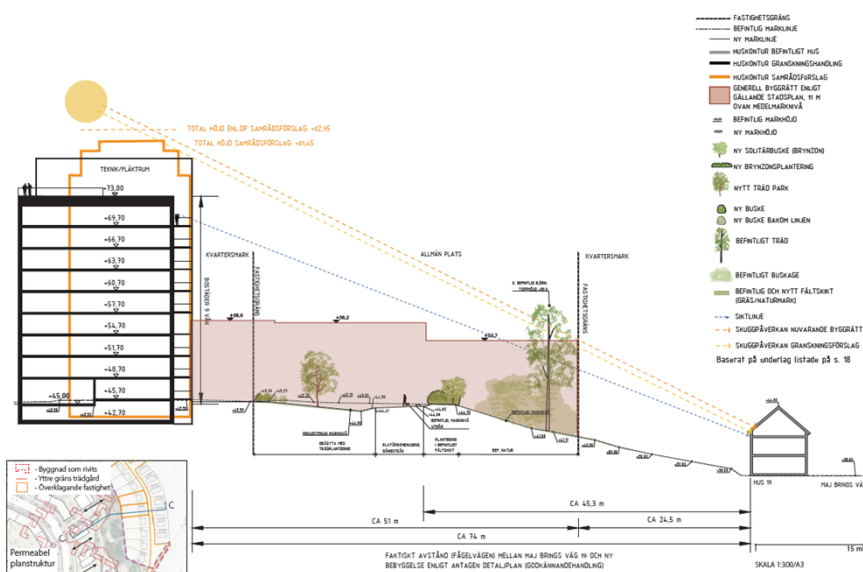
Relation mellan ny och befintlig bebyggelse

Föreslagen ny bebyggelse med hänsyn till befintliga förhållande - elevation B1-B1

Relation mellan ny och befintlig bebyggelse

Befintlig situation - elevation C-C

Eftersom de nya husen ligger på ett relativt stort avstånd från befintliga villor och eftersom befintlig natur och träd bevaras som en visuell barriär mellan de klagandes fastigheter och den nya bebyggelsen bedöms störning i form av insyn från de nya bostädernas balkonger och terrasser bli begränsad.

Sammanfattningsvis om detaljplanens påverkan på omgivningen och kommunens intresseavvägning

Kommunen anser, mot bakgrund av ovan anförda, att de förändringar som detaljplanen möjliggör inte medför någon sådan betydande olägenhet som enligt PBL kan utgöra hinder mot antagande av detaljplanen. Detta ställningstagande innebär inte att kommunen ansett att de enskildas boendemiljö saknar betydelse, utan är en bedömning att påverkan på miljön inte är mer omfattande än vad man som boende har anledning att räkna med i en växande stad samt i en tätbebyggd stadsmiljö med kollektivtrafiknära läge.

Med beaktande av att området enligt översiktsplanen ingår i ett stadsutvecklingsområde där omvandling föreslås ske får den förtätning som planförslaget innebär anses ligga inom ramen för vad man som boende har anledning att förvänta sig.

Planförslaget har anpassats till sin omgivning på ett rimligt sätt. De konsekvenser som planförslaget medför för boende vid Maj Brings väg bedöms vara rimliga och förändringen är av en sådan karaktär som får accepteras i en växande stad där behovet av nya bostäder är stort. Den exploatering som möjliggörs genom den antagna detaljplanen utgör en väl avvägd utveckling av Stora Sköndal. Planförslaget är ett viktigt bidrag för att uppfylla Stockholms kommuns bostadsmål.

Enligt kommunens uppfattning väger sammanfattningsvis det allmänna intresset av att möjliggöra bl.a. ca 1750 nya bostäder, en ny skola samt nya allmänna platser och kopplingar enligt strategierna i översiktsplanen och Program för Stora Sköndal tyngre än de enskilda intressen som anförts mot detaljplanen.

Avslutningsvis

Utöver vad som ovan anförts hänvisar kommunen, som nämnt, till planhandlingar samt övriga handlingar och utredningar i planärendet. Sammanfattningsvis bedömer kommunen att detaljplanen bygger på en lämplig avvägning mellan det allmänna intresset att möjliggöra för ytterligare bostäder, samt mellan de allmänna och enskilda intressen som anförts mot detaljplanen. Kommunen har inte överskridit sitt handlingsutrymme enligt PBL vid antagandet av detaljplanen.

SLUT

Bilaga 1 – PM Natur och Ekologi, Ekologigruppen AB, 11 juli 2025

Bilaga 2 – PM dagvattenhantering och skyfall, WSP, 9 juli 2025